

הלכות הגט אשר יסד רבינו יצחק ב"ר שמואל

יוצא לאור עפ"י כתב יד יחיד

עם הגהות והערות

יוצא לאור ע"י אפרים קופפר

ה ק ד מ ה

הלכות הגט אשר יסד רבינו יצחק בן שמואל (ר"י הזקן — ר"י בעל התוספות) הובאו לדפוס על פי כתב־יד הנמצא בספריית כל ישראל חברים בפריס, מס' 482, שצלמו נמצא במכון לתצלומי כתבי יד העבריים שעל יד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

כה"י נכתב במאה י"ג־י"ד וכולל הלכות למהר"ם בר ברוך מרוטנבורג ותלמידיו, "הלכות הגט" לרבנו יצחק בן שמואל שלפנינו¹ (כנראה אוניקום), פסקי ר' יחיאל מפריס (ק"ד סימנים), ועוד. בקובץ חסרים דפים שאבדו במשך הזמן וגם ב"הלכות הגט" חסרים הדפים האחרונים וחבל על דאבדין.

כתב היד הוא בכתב רש"י אשכנזי, הכתיבה די ברורה, אולם לקוי הוא בטעויות סופר ומצויות בו השמטות. יגעתי למלאות את החסר ולתקן את אשר לדעתי זקוק לתיקון. את התיקונים לא הכנסתי לגוף החיבור מאחר שגזרתי מלשנות בו דבר. ההערות ניתנו בלשון קצרה ולרוב הסתפקתי בציונים בלבד. החיבור יעניין בעיקר תלמידי חכמים מובהקים ואלה לא צריכים לידי. וכל צורבא מרבנן שיטריח את עצמו להשוות דברי רבנו בחיבור שלפנינו עם המקורות שעליהם רמזתי בציונים יוכל לעמוד על הלכתא רברבאת דנפקין מן החיבור דגן.

רואה אני גם כמיותר להקדיש דברים לתולדות המחבר. מעשה תקפו וגבורתו הנם כתובים על ספר דברי הימים לבעלי תוספות אשר חבר פרופ' א. א. אורבך¹. אסתפק איפוא בהערות כלליות.

א. לתלמידי רבנו ולחכמי דורות הבאים אחרי ידועים היו — מלבד תוספותיו ותשובותיו של רבנו בענייני גיטין — גם קונטרסים ו"הלכות גיטין" מיוחדות שכתב רבנו. ר' אביגדור כהן צדק בתשובתו לר' חזקיהו כותב, שראה "טופס גט והלכותיו שכתב ר"י הזקן בכתב ידו"², ר' אשר בן יחיאל מביא חידושי הלכות שמצא בקונטרס "מיסוד בעל התוספות"³, ר' ברכיה מניקולא עשה סדר גיטין "מפי רבינו יצחק"⁴.

כשאנו משווים דברי רבנו ופסקיו המובאים בספרי תלמידיו וחכמים שבאו אחרינו (כגון: ספר התרומה, סמ"ג, אשרי, מרדכי) עם דברי רבנו ב"הלכות הגט" שלפנינו, מתברר כי לרוב הם שאבו ממקורות אחרים; והרבה פעמים אינם עולים בקנה אחד

1. בקובץ דף 182 א טור ב — 286 א טור ב

*1. "מונטסשריפט", 1877 עמ' 425

2. "מונטסשריפט", 1877 עמ' 425

3. גיטין פרק המגרש' סי' ח

4. קטע מסדר גיטין זה נמצא בכ"י אוכספורד ונתפרסם לראשונה ע"י פרופ' בצלאל רות, ושנית ע"י הרב מ. י. ל. זק"ש בספר "פירושי רבנו אליהו מלונדריש ופסקיו", ירושלים

תשט"ז, עמ' קס"ד—קס"ה

עם דברי רבנו בחיבור דגן שכתב כנראה לאחרונה ולא היה מצוי בידם. מאידך גיסא, מצוי היה החיבור שלפנינו בידי חכמים אשר שאבו ממנו במלואו. השוואת התוכן, הסגנון והסדר של קיצור הלכות גט שעשה ר' ברכיה מניקולא "מפי ר' יצחק" – שזכינו למצוא אותו במלואו –⁵, מראה בעליל, כי קיצור זה נעשה מן החיבור שלפנינו, ויש רגלים לדבר כי גם ר' אביגדור כהן צדק, התכוון בתשובה הנ"ל להלכות גיטין של רבנו שלפנינו.

ב. בכ"י שלנו חסרים דפים ונשתייר בידינו עד התחלת מכתבו של רבנו לר' יהודה אריה (כנראה לתלמידו ר' יהודה משירליאון). מתוכנו של כה"י שלפנינו קשה לקבוע, אם הוא מכיל רובו של החיבור או אך קצהו, אולם אחרי שבררנו, כי הקיצור שעשה ר' ברכיה מניקולא נעשה מהלכות גיטין שלפנינו, יש לקבוע, כי רובו ככולו של החיבור נשתמר בכה"י שלפנינו. מספר דינים המצויים בקיצור של ר' ברכיה ואינם בחיבור שלפנינו יש לתלות בהשמטת המעתיק או יש להניח שאת הדינים הללו כתב רבנו במכתבו שבסוף החיבור שנאבד. ר' ברכיה ערך את הדינים הללו לפי סדר הדברים באמצע ה"קיצור". מן הקיצור של ר' ברכיה נראה שבסוף "הלכות גט" של רבנו היה גם טופס הגט, טופס שטר הרשאה, טופס שטר שליח וטופס גט מיאון שעשה רבנו. יש לציין כי גם מתשובת ר' אביגדור כ"ץ שהזכרנו מוכח, כי בהלכות גיטין של רבינו נמצא היה טופס הגט שנכתב על ידי רבנו.

ג. הגם כי תורתו של רבנו היה בפיהם של תלמידיו ותלמידי תלמידיו וחכמי דורות הבאים אחריו ואין כמעט דף בתוספות שלא הובאו דבריו, עם כל זאת נדמה כי לא נגזים אם נאמר שלחיבור קטן הכמות שלפנינו יש חשיבות מיוחדת כי בו בא לידי בטוי מלא דרכו של רבנו בלימוד ובניתוח העמוק ורב צדדי בחיתוך הלכה.

בחיבור זה אנו מוצאים קוים חשובים לדמותו המוסרית של רבנו. אחרי שכבר נחתכה ההלכה על ידו וקבע את ההוראה כשבא לידי מעשה הוא ממליץ להתחשב עם "דבת רבים". מי שהיה בדורו רבן של גולת ישראל באשכנז וצרפת וחכמי ישראל בכל תפוצות הגולה שתו בצמא את דבריו, עומד ומצהיר "ועל מעשים שעושים אחרים אין דרכי לדקדק אחריו". דרכו של רבנו היה להתחשב עם הרבים אע"פ שדבריהם היו בעיניו בבחינת "דבה", ומאידך לא לכוף את דעתו על הזולת.

בסוף ברצוני להפנות את תשומת הלב לידיעות הביאוגרפיות שבחיבור, בפרט לקטע שרבנו מספר בו על מקום מגוריו ואופן התכתבותו עם רבנו תם. ובסיום עלי להביע את תודתי לפרופ' א. א. אורבך על עדודו ועל עזרתו בהוצאת חיבור זה לאור.

5. להלן נספח א, והוא נמצא בכ"י פרמה מס' 933. בקטלוג של די-רוסי, כ"י זה נרשם כספר מצות קטן להר"י מקורביל, בעת שבדקנו כ"י זה נתגלה לנו, כי מלבד שמונה הדפים הרא- שונים שהם חלק מן הסמ"ק, הוא ברובו ככלו אוסף של חידושים ותוספות (ברובם לחכמי אנגליה) לכמה מסכתות. בסוף התוס' למס' גיטין נמצא "קיצור הלכות גט שעשה ר' ברכיה מניקולא. על אוסף זה, ראה מאמרו של פרופ' א. א. אורבך המופיע בספר היובל לכב' הרב י. בראדי.

אתחיל הלכות הגט אשר יסד רבי יצחק ב"ר שמואל [דף 281א טור ב] ממתני' דהכות' טופסי גיטין צריך שיני' ¹ וכמה דוכתי' משמ' שהסופר היה כותב בקלף שלו ונותנו אחר כתיבה לבעל ומה שכת' רבי יעקב דצרי' שיהיה הדיו והקלף והקולמוס משל בעל דלא ליהוי גזל דונתן בעינ' ואם אין לו יתנו לו אחרים במתנה ויתנו לסופר לכתוב גט לאשתו נר' כי לא היה צריך אבל כדי שלא ישכח הסופר להקנות הגט לבעל אחר כתיבתו שיהא שלו לגרש בו טוב לעשות כן הואיל ונפק מפי קדוש אמנם בקולמוס אין לי שום סברא למה כלל אותה רבי' עם הקלף והדיו ליתנו לסופר אטו מי גרע גט במה שיכתבנו סופר בקולמוס גזול והלא אפי' אם היה הסופר חייב לשלם כדי הקולמוס כגו' דנחית ליה בתורת אגרא לא היה קונה הבעל הקולמוס בגט כלום ² וכל שכן אי הוי עליה גזלן שהוא פטור אפי' מן השכר דכל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה ונר' כי לא הזכיר הקולמוס אלא לרוח' דמילתא שכיון שנתן לו הקלף והדיו יתן לו הקולמוס כדי שיהא הכל מזומן בידו לכתוב ³ ואמנם על פי רבי' הורגלו לעשות כן כמ' שתקן וכת', וכשמצוה הבעל לסופר לכתוב ולעדים לחתום יצוה לסופר בפני שנים כשרים לעדות שאינ' קרובין זה לזה לא לבעל ולא לאשה ואם הסופר ראוי להעיד אין צריך שנים אחרים אחרים ⁴ לראות שצוהו הבעל לכתוב רק הוא ואחר כשר עמו להעיד וכשבא לכותבו יכתבנו בפני שנים הכשרים להעיד ויודיעם שהוא רוצה לכתוב גט לשם פלונית אשת פלוני ובלא אמירתו יכול להיות בענייני' שהוא נכר להם וידוע שהוא כותב לשמה אבל במפר' [281 ב טור א]

להם טוב יותר. ואפי' עידי צואה לסופר ועידי כתיבה הם שתי כתות נ"ל דלא הוי חצי דבר כיון שכל אחת מעידה על מה שצריך לראות בשעת ראיית' דומיא דשלש כתות דעידי חזקה שכל אחת ראתה בכל פעם ופעם כל מה שיש לראות באותה שעה ⁵ ולא כפירו' שאומרי' בשם רבי' יצחק אלפס שתולה שם הטעם במה שמהנה עדות הכת לפירות ⁶. ועידי חתימה אין צריכין לראות לא צווי הבעל לסופר ולא כתיבת' לשמה וגם בב"ד אין צריך להביאם אפי' אם צריך שיהא עדות בכל זה שיראו ציווי הבעל לסופר וכתובה לסופר לשמה אלא כמ' שעדי מסירה אינ' באי' לב"ד אע"פ שצריך עידי מסירה בשע' מסירה לר' אליעז' לכל הפחות גם כשיש עידי חתימ' כדמוכח פ'

1. גיטין כ"ו א'.
2. לפי דברי רבינו אלו אפשר להבין מה שכתבו בעל התרומה הלכות גיטין בסדר הגט ומרדכי בהלכות הגט: שהרי בעל הקולמוס אין לו בגט כלום בשביל כך. הרמ"א ז"ל שלא היה לפניו הלכות הגט מיסודו של רבינו, מחק בהגהות שלו על המרדכי המלים "בגט כלום" וכתב במקומם "שהרי בעל הקולמוס אין לו ק פ י ד ה בשביל כך" ע"ש.
3. בענין דין של מסירת הקולמוס, עי' בטור א"ה סי' ק"כ וקנ"ד ובב"י וב"ת שם ובהגה"א גיטין פ"ב סי' כ, ולפי מסקנת רבינו גם ר"ת לא הזכיר מסירת הקולמוס לעיקרא דדינא אלא לרוחא דמילתא.
4. אחרים, מיותר.
5. וכן הוא בשם הר"י בתוס' בבא קמא ע' ב' ד"ה למעוטי שנים ע"ש.
6. עי' רי"ף בבא בתרא סי' תשמ"ז ובהמאור הגדול שם ומלחמות להרמב"ן בבא קמא פר' מרובה.

המגרש⁷ דפרי' כיון דאמ' עידי מסיר' הא לא ידעי כו'⁸ דמסתמ' כיון שבא מיד בעל לידה כדמוכחא חתימה⁹ מסתמ' בעידי מסירה כהכשירו בא לידו ולכך אין אנו מצריכי' להביאם לב"ד וה"ה נמי באילו העדים יש לומ' כ"כ דמסתמא נעשו כל דברי הגט כהכשרו העדים והדבר צ"ע אם צריך בכל עדים כדפ' בכל צווי הבעל לסופר ובכתיבת הסופ' לשמה והמחמיר לעשות שניהם בבת אחת לאפוקי נפשיה מפלוגת' דרב אלפס מפני דבת רבים על זה אין לפטפט ותבא עליו ברכה ואם עידי חתימה רואי' הכל ציווי הבעל לסופר וכתיבת הסופר לשמ' כל שכן שהוא כראוי. וכמו שאמ' שאין צריך להביא' לב"ד גם

אין הסופר צריך להודיע שבפני עדי' כתבו לשמה מהאי טעמ' דפרי' דמסתמ' עשאו כהכשרו ויכול להיות שאין הסופר צריך להודיע שכתבו לשמה כי מכיון שהבעל צוה לו לכתבו והוא כתבו ונתנו לה מסתמ' כתבו לשמ' ואפי' אין הבעל מכיר כתיבתו מסתמ' הוא כתבו ולא הכתיבו לאחר מאחר שהיה אז פסול ואין צריך אפי' ראית עדים בכך¹⁰ כך הדעת נוטה דהא לא לישתמיט בשום דוכתא הצרכה ראיית עדים בכתיבה אלא בשליח הולכה הצריך לומ' בפני נכתב ובפני נחתם וכ' נראה שסובר ר"ת שכת' ויאמר לסופר כתוב גט לפלוני אשתי ולעדי' חתמו במעמד הבעל והסופר ועידי חתימה וגם כת' וצריך לעשות כל שלוחי הגט בעדים וגם כת' ואם שליח מביאו צריך לעמוד על גבי סופר ובעדות ראיית כתיבת סופר לשמה לא דבר כלום ואין להוכיח מדמצריכינ' בחרש שוטה וקטן עומד על גביו שלא יהא צריך בפקח ראיית עדים בחתימתו¹¹ לשמה דאיכ' למימ' דהתם גדול עומד על גביו לעשות לשמה¹² וזה אין צריך בפקח ומרוב בקיאי' הן וסתם ספרי דדייני מגמר גמירי^{12*} וממאי נמי דאין צריך לומר בפני נכת' ובפני נחת' אפי' לרב' מש' חשש אסור אלא כדי שלא יוציא הבעל לעז ויחזיקו אסור דאי משו' חשש אסור כי שמא טעה הבעל ושלח גט שנכתב שלא לשמה היינו מצריכי' לומ' בפני נכת' ובפני נחתם א"כ הוא עצמו שהביא גטו יצטר' לומ' בפני נכת' ובפני נחת' אלא לטעות ודאי [282 א טור א] לא חיישינ' אלא ללעז של בעל וכשמגרש הוא בעצמו אין לחוש כל כך שיוציא לעז על הגירוש' שעשה הוא בעצמו

7. גיטין פ"ו ב'.

8. כלומר ועל כרחק מיירי בדאיכא עידי חתימה דאם לא כן גם כר' מאיר לא אתיא, עי' סמ"ג הל' גירושין דפוס ויניציאה דף קכ"ט עמ' ג ובהמאור הגדול גיטין פ"ט ובמלחמות שם וברא"ש גיטין פ"ט סי' ז'.

9. כלומר כיון שהגט נמצא ביד האשה חתום, וזהו תיקון העולם בעידי חתימה אליבא דר' אלעזר, כדי שלא תהא צריכה להביא עידי חתימה לב"ד. עי' ס' התרומה הל' גיטין בסדר הגט ורא"ש גיטין פ"ט סי' ח'.

10. עי' בית יוסף א"ה סי' קל"א ד"ה והעדים החותמים.

11. בחתימתו, ט"ס, וצ"ל: בכתיבתו.

12. כלומר המלמדו כל שעה לעשות כל דבר ודבר לשמה, ועי' מרדכי הל' הגט ובס' התרומה הלכות גיטין בסדר הגט.

*12 כלומר יש להביא ראיה שאין צריכים ראית עדים, וממאי נמי דאין וכו'.

גם מכל זה יש לומר¹³ דא' דרוב בקיאי' הן ומתוך בקיאו' הן עושי' לשמה ובעדים כמו שבקיאי' שהוא צריך ואע"פ כן עד שיתברר בראיה ברורה טוב ליהזר בדבר כדפ'. ומה שהבאתי ראיה מעידי מסיר' לר' אליעז' שאי' צרי' להביא עדים בב"ד יש להביא ראיה ממביא גט ממדינת הים שאי' מבי' עדים שהבעל עשאו שליח בפניהם וצוה הבעל לסופר לכתוב וגם מראיית כתבו לשמה אינו מביא ראיה את"ל שצריך. וצ"ע לר' עקיב' דאמ' דבר ולא חצי דבר היאך מצטרפי' להכשי' הגירושין העדים שראו שעשאו בעל שליח להולכה והעדים שראו גתני' הגט ליד האשה הא הוי חצי דבר כיון דהני והני צריכי אהדי כי אע"פ שאילו עידי שליחות ואילו עידי גירוש' מסתבר דהוי חצי דבר כמו שהיו עידי קדושין חשובי' חצי דבר אם היו צריכי' לעידי ביאה^{13*} ואי' סבר' לומר' דמשניות דהמביא גט יהי דלא כר' עקיב' מדל' מישתמיט בכולהו לפרושי הכי כי היכי דמייתי לה להך דר' עקיב' על ההיא דמרובה ובשני' אומ' לפנינו אמר' ובשנים אומרי' בפנינו קבלה משמ' בפ' התקבל¹⁴ דהכי עדיף טפי כשהם ב' כתות משאם היו כת אחת מדקא' ואפי' הם הראשונים הם האחרונים¹⁵ ואי' הוה פליג עלה ר' עקיב' איפכ' הוה ליה למיתני הואיל והכי עדיף טפי לר' עקיב' ואי' נר' לומר' שלפי שאי' צריך להביא עידי שליחות לב"ד לא שייך בהו חצי דבר דלא שייך אלא במקיימי דבר לב"ד וא"כ לא יהו צריכי' אפי' ראיה מג"ש דדבר דבר¹⁶ אלא הצריכי'

להיות מקיימי דבר בב"ד וא"ת הכי נמי והא משמ' בהמגרש שצריך עדים בשעת מסירה לר' אליעז' אפי' איכ' עידי חתימ' אפי' הכי צריך שיראו המסירה וגם בכל שלוחי הגט כתב רבי' יעקב שצרי' לעשות בעדים אף כי אין צרי' להביא' לב"ד ואי' נרא' לומר' דבשני גטין דפ' המגרש צרי' להביא' לב"ד יותר מבעלמ' ולכך צריכי' להיות בשע' גירוש' דלא מיבעי' לר' אליעז' דמשמ' התם שצריכי' להיות אלא אפי' לר' מאיר שמעתי בשם רבי' יעקב שצריך עידי מסירה משו' דאין דבר שבערוה פחות משנים ולכך צריך ראיית העדים בשעת גירושין ומיהו הר"ר יצחק ב"ר מרדכי פי' בתוספו' דבבא מציעא שהוסי' לפני רבי' יעקב בפ"ק דנר' שצריך בשטר מתנה עידי מסירה לר'

13. כלומר מזה שאמרו רוב בקיאי' וספרי דדייני מגמר גמירי אין כל כך ראיה דאין צריכים ראית עדים בכתיבה לשמה, משום דהא דאמרו רוב בקיאי' הן ומתוך בקיאותן וכו'.

13*. בבא קמא, ע' ב'.

14. גיטין ס"ג ב'.

15. והרמב"ן מתרץ דאה"נ דעדיף טפי בבת אחת מב' כיתי עדים ולשון אפילו אינו אלא משום מיעוט העדים (עי' ריטב"א גיטין ס"ג ב' ושיטה מקובצת שם). ועי' תוס' גיטין ס"ג ב' ד"ה אפילו הן. ומסוף דברי התוס' ב"ק ע' ב' ד"ה למעוטי, משמע דלפי הר"י מתניתן דגיטין היא אליבא דרבנן, ברם לאור דברי רבנו כאן צריכין לדחוק ולומר, כי סיום דברי התוס' והראיה שמביאים שם, כדי לחזק דברי הר"י נגד פירושו של הר"י איהם חלק מדברי הר"י אלא שייכים לבעל התוס' דמסכ' ב"ק.

16. הלשון קצת מגומגם וכנראה שכונת רבנו היא, כיון דזה שצריכים בענייני גט [כדבר שבערוה] שני עדים אנו למדים מג"ש דדבר דבר (סוטה ב' ב') ואם משמעוהו של "יקום דבר" הוא אך במקיימי דבר בב"ד, אי"כ במקום שלא צריכים להיות מקיימי דבר בב"ד לא היינו צריכים לעדים בכלל.

אליע' אע"ג דאיכא עידי חתימ' מתוך ההיא דהמגר' שהבאתי וכת' שרבי' יעקב היה חולק עליו והיה או' דהיכ' דאיכ' עידי חתימ' אין צרי' עידי מסירה אבל ממה שכת' רבי' יעקב בתקו' גט שלו שצריך לעשות כל שלוחי גט בעדים ויתניהו הבעל לה או לשלוחה בפני עדים משמ' שצריך עידי מסירה אע"ג דאיכ' עידי חתימה דקיימ' לן כר' אליע' ונהי דממה שמצריך עדים בשעת מסירה לה או לשלוחה אין להביא ראיה כל כך שסובר כן כי יש לומ' שהצריך כך כדי שתהא ידועה לעדים שהיא מגורשת בשעת נתינת הגט ויתבררו גירושין מיד לכל אפי' יאבד הגט מ"מ ממה שהצריך עדים בשעת מסירת הגט ליד השליח שאמר שצריך לעשות כל שלוחי הגט בעדים דלא סגי בעידי חתימה אם לא יהיו עידי מסיר' בשע' שמוסרו לשליח אע"פ שידוע לנו על ידי עידי חתימה שהבעל מסרו לאשה ¹⁷ שאין הבעל נאמן לומ' לפקדון אפי' למאן דאמ' בעל נאמן בפ' המתקבל אלא כשהבעל והאשה במקום אחד כדקא' [282 ב טור א]

אם אית' דלגירושין יתביה לדידיה הוה יהיב ליה ¹⁸ ואפשר שלא נחלק רבינו יעקב על רבי' יצחק ב"ר מרדכי להכשי' בלא עידי מסירה אלא בשטר מתנה ולא בגט אשה והיה נותן שום טעם לחלק ביניהם אי משו' דהודאת בעל דין כמאה עדים דמו בממון ¹⁹ אי משו' טעמ' אחרינא. ואם צוה הבעל לסופר לכתוב גט וכתבו לשמה ואחר שכתבו גר' בעיניו של סופר שאינו כשר אע"פ שהוא שמא כשר או אם נאבד ²⁰ או נמחק או נקרע אחר שכתבו י"ל שעשה שליחותו ואם כותב אחר כן גט שיני לא יועיל כלום אותו גט שיני אם לא יצוהו הבעל לעשותו דאע"ג דפ' התקבל ²¹ א' כתבו עדים גיטא מעליא ואבד דלא עשו עדים שליחות' כדקאמ' התם מי קא' להו כתובו ואנחיה בכיפתייהו התם מיירי שאמ' להו כתבו ותנו לה דומיא דכתבו ונתנו לשליח או כתבו ונתנו לשליח ויוליך לה דמייתי בתר הכי ולפי' נמי קאמ' מי קאמ' להו כתובו ואנחיה אחספא והבו לה מכלל דברא' כתבו ותנו לה מיירי דכיון דאמ' להו כתבו ותנו לה משמע מדבריו שאי' שליחות' נגמרת עד שיתן לה אבל היכ' דאמ' לסופר כתוב גט לאשתי סתמ' איכא למימ' דודאי לא ציוהו רק לכתוב גט אחד שיהא מזומן לו ללקחו מידו אחר שיכתב וכיון שכתבו עשה שליחותו ²² ואפי' אם תמצוי לומ' דאפי' בסופר נמי בכי האי גוונא דפריש' הוה אמ' דלא עשה שליחו' ותאמר.

דשייך ביה טעמ' דמי קא' לי' בעל כתוב ומנחיה בכיסך אע"פ שאין גר' לומ' כן

17. כנראה שיש כאן ט"ס, וצ"ל: לשליח של האשה.

18. עי' בתוס' גיטין ס"ג ב' ד"ה אפילו הן ובס' התרומה הל' גיטין סי' קל"א.

19. עי' בתוס' גיטין ד' א' ד"ה דקיימא לן.

20. מדברי ס' התרומה הל' גיטין סי' קי"ח שמביא בשם מורי [ר"י] גראה שבנאבד היה פשיטא ליה לר"י דלא אמרינן שכבר עשה שליחתו, ועי' בסמ"ג הל' גירושין דף קל"א א'.

21. גיטין ס"ג ב' ועי' שם בתוס' ד"ה כותבין.

22. בספרי הפוסקים הראשונים לא מצאתי שמי שהוא יחלק בעניין זה בין אמר כתבו גט לאשתי בין אמר כתבו ותנו, דומני שהראשון שעמד על נקודה זו הוא ר' משה נ' חביב בספרו גט פשוט סי' קכ"ב אות ד', אולם הוא עצמו חושש מלסמוך להלכה על חילוק זה, וכותב: אלא דמלשון מרן גם מדברי הפוס' יראה דאפי' באומר כתבו וחמתו ותנו לה אם גולד להם ספק או גמגום ממה חומרות הרי עשו שליחתם וכו' ע"ש.

מ"מ היכ' דכתבו ובא ליד הבעל אחר שנכתב ואחר כך אבד או נקרע או נמחק או ודאי עשה הסופר שלוחתו ולא יועיל כלום שום גט שיכתוב אחר כך בלא צווי הבעל על כן יש לו לומ' לבעל לסופר מתחילה כשמצוהו לכתוב גט לאשתו שיה' שלוחו בכל גיטין כשרים שירצה לעשות לו וכשיעשו כולם יגרש באיזה שירצה וכמו כן יאמ' לעדים שיחתמו בכל גיטין כשרים שיעשה לו ויגרש באיזה שירצה ואז יהיה כל החתימו' לשמ'. ואם אחר כתיבת הגט נמחקו קצת האותיות הגט או נטשטשו ואין רשומו' נכר אין לאדם לתקנו אלא במצות הבעל אבל הסופ' יכול לתקנ' אם אמ' לו כמ' שפי' אבל אחר חתימ' צ"ע מאחר שעל זה לא חתמ' העדים. ואם האות מליאה כל כך דיו שאינה נכרת אות ובא לתקנה בסכין ולהסיר מקצת הדיו פסולה אותה האות דהיינו כמו חק תוכות דפסלינ' בפ' המב' שיני²³ ולא מבעי' לכתחילה דבעינן עידי חתימ' מפני תקון העולם וכיון אין החתימ' מוכח' שנתקנה האות קודם שבא ליד האשה אלא אפי' גירש בו הבעל בפנינו אחר תקון האותיות או שקיים בתוך הגט אותו תיקון כמ' שאנו מקיימ' מחקי' ותליות ובא לגרש בו אף לכתחילה פסול מטעמ' דפרי' היכ' דלא נגמרה מעולם להיות אות אלא על ידי גרירה בסכין והיכ' נמי שמתחיל' אות ונתמלא דיו וחוזר ומתקנה בסכין אין לחלק בכך ולהכשיר בלא ראייה²⁴ כי מה שאומ' במס' סופרי' ²⁵ שאם נפל דיו על השם מתקנו בסכין שאין כאן איסור מחיקה [283 א טור א]

לפי שאין מתכוין אלא לתקן ומשמ' שאחר כך יהיה עדיי' כהלכת' זה יש להעמיד כגו' שלא נבטלה מתורת אות על ידי הדיו שנפל²⁶ אלא כל שעה היה רושם באותיותיו ניכר כהלכתו. גם יפר' הסופ' פלוני המכונה כך וכך כת' בטופס של רבי' יעקב ומפ' רבי' דהיינו כל שום וחניכה שהצריכו חכמים לכתוב אבל זה הלשון עצמו וכל שום חניכה דאית ליה לא תקינו חכמי' והיה דומה לו שזהו קלקול בגט שהרי אין לו שום חניכה והוא כותב שם שיש לו משמ' שזה אינו הוא אלא אחר²⁷ ועו' מה סבר' הי' שיה' לזה הלשון להועיל אם משנה שמו לא אמרו חכמי' אלא לפר' הכנוי כמ' אחא בר הדא דמתקרי איסק מרי²⁸ והכי משמ' דבריית' בפ' השולח שיגרש בשמו שביהוד' ושם דגליל עמו ועאפ"כ אי' נראה לפסול בכך הגיטי' שכת' בהן וכל שום וחניכ' דאית לי²⁹ והכותבי' אותו כותבי' אות' סמוך לצביתי ברעות נפשי מלפניו אחר שם מקום הבעל והנהר וכל שום וחניכ' דאי' לי ולאבא ולאתרי וכן באשה כותבי' אח' שם מקומ' וכל שום וחניכה דאית ליה ולאבהתיך ולאתריך. מקו' קביעת דירת הבעל והאשה של אותה שעה יש לכתוב בגט דהיינו שם עירו ושם עירה אבל מקום הלידה לא מצינו בשום

23. גיטין כ' א'.

24. השוה דברי הר"י המובאים בס' התרומה הל' גיטין סי' קט"ו ועי' רא"ש גיטין פ"ב סי' י"ט ובהגהות אשרי שם ובסמ"ק סי' קפ"ד, ועי' בבית יוסף א"ה סי' קכ"ה ד"ה אבל אם נפלה.

25. פרק ה' ח"ז.

26. עי' במרדכי הלכות קטנות סי' תקנ"ג ד"ה ותלו לכרעיה.

27. עי' תוס' גיטין ל"ד ב' ד"ה וכל שום.

28. גיטין ל"ה א', ולפנינו : איה מרי.

29. עי' בתוס' רי"ד גיטין ל"ד ב' בעניין זה.

מקום שצריך לכותבו אלא שכך נהגו ואם כתבו כשר ואם אין בקיאי' בו טוב שלא יכתבוהו משיכתבו שקר וכן מקום אשר האשה שם בשעת כתיבת הגט ואינו מקו' קביעות דירת' אינו צריך תדע שבשולח לה גט ממדינת הים וכי צריך שיהיו יודעים וזכורים אם היתה חוץ לעירה בשעת הכתיבה אם לאו הא ודאי לא צריך אלא כיון שקביעות דירת' היה אז במקום הכתו' בגט אין צריך יותר ואותו צריך לכתוב [283א טור ב']

בגט ולא מקום אחר וכן הדין באיש אין צריך לכתוב רק מקום קביעו' דירת' בשעת כתיב' הגט ולא מקו' שהלך לשם לפי שעה³⁰ והכי מוכח' שמעת' דהאשה שהלכ' גבי ההוא גיט' דאישתכ' בסורי³¹ ואע"פ גם ממקום הסופ' כשהבעל עומד בו בשעת כתיב' הגט לפי שעה להכתיב הגט יש שכותבי' והגני היום במקו' פלוני ואי' צרי' כדפי' מיהו כשנמלך לעמ' שם ולהתעכב או ללכת משם ולדור ממקום אחר אפשר דהתם מהני³¹. מקו' הסופר שכות' למניי' שאנו מני' כא' במקו' פלוני יש לכתו' ממקו' שעומ' שם בשע' כתיב' הגט אפי' אי' שם אלא לפי שעה אבל מקום קביעו' דירתו לא יכתוב אלא מקום שכותב בו וגם העדים חותמי' בו כי יותר יש להקפיד אם לא יהיו העדי' שם בזמ' שכת' בו ממה שיש להקפיד שלא יהיה הסופר שם כי אם לא יהיו העדים שם יבא לומ' שאחרים חתמו בשמם ומוזייף הוא שהרי הם לא היו שם אבל בסופר אין לחוש בכך מיהו גם בסופר שנינו היה במזר' וכתב במערב כו'³² דמוקי לה להך משנה בגמ' בפ' הזורק בסופ'³³ ולכך אי' להכשיר בגט מה שרגילי' החזני' לעשות בשטרי כתובות שכותב' אות' במקומ' קוד' החופה ומאחרין הזמן וכותבי' הזמן שעתיד החופה להיות בו וכשהולכי' לחופה מוליכי' אות' עמה' וחותמי' העדים ביום החופה במקום החופה

30. עי' תוס' גיטין פ' א' ד"ה ושם עירו וברא"ש שם.

31. יבמות קט"ז.

31*: מיהו כשנמלך — דהתם מהני, קשה להבין, ואולי כונת רבנו לומר, דבאופן שאין לו עכשיו בזמן שכותבין הגט מקום דירה קבוע כגון שנמלך לעמוד שם במקום שכותבין הגט על איה זמן או ללכת משם ולדור במקום אחר אפשר דבאופן זה מהני מה שכותבין והגני היום במקום פלוני. ובמרדכי גיטין סי' שס"ח מובאים בטעות דברי רבנו בשם ריב"א, ועי' במרדכי גיטין סי' תל"ט ובהגהות אשרי פרק השולח סי' ז'.

32. גיטין פ' א'.

33. השוה דברי רבנו כאן עם דבריו המובאים בתוס' גיטין פ' א' ד"ה כי יתביתו ופסק רבנו המובא בס' התרומה הל' גיטין סי' קכ"ט. והרא"ש גיטין פ"ח סי' ט' פוסק דאין לחוש לכתוב מקום הסופר ואהא דמוקי לה בפרק הזורק אסופר, כותב : אלא אסופר לאו דוקא אלא משום חששת העדים ע"ש וכעין זה הוא בתוס' יבמות צ"א ב' ד"ה היה במזרח. ועל דעתו של המרדכי בעניין זה כותב הבי"א א"ה ריש סי' קכ"ח, שבפרק הזורק (סי' ת"מ) פוסק כהרא"ש ובפרק השולח (סי' שס"ח) פוסק כבעל התרומה, אולם הבי"ח שם ד"ה צריך להזכיר, רוצה לאחד שיטת המרדכי וכותב, כי גם בפ' הזורק קאי המרדכי בשיטת בעל התרומה, ומה שכותב שם : ושמא י"ל דבסופר ליכא קפידא, לא קאי אגט אלא אכתובה, ע"ש בב"ח, ברם מדברי המרדכי ב"ב סי' תרמ"ז שכותב : ופסק ראבי"ה וכן ריב"ם דעבדינן כר' אבא בין בגיטין בין בשטרות, וממשיך וכותב : וכן פי' ר"ת ור"י דצריך להזכיר מקום החתימה והסופר דנקט לאו דוקא, נראה שאין לאחד שיטתו.

ובמוצאו באשפה חתמו ונתנו לה דמכש' רב נחמ' אליב' דר' מאיר³⁴ יש להעמי' בלא שינוי מקו' הסופ' והעד' *³⁴ וא"ל דהיה במו' וכת' במע' לא את' כר' מאיר דה' מוכ' בפ' המגרש דאת' כר' מאי' לפי' רבי' יעק' שגור' והאיכ' שלום מלכות וכו' ומפ' דמהיה במזרח וכת' במער' קפריך³⁵ וגם בלא הוכח' זו אי' לומ' דר' מאי' דמכש' במצא' באשפ' לא יחוש בשנוי מקו' הסופ' והעד' דמהיכ' תיתי לרב נחמ' שאו' אפי' מצא' באשפ' כו' שר' מאי' לא יחוש

למקו' הסופ' בשבי' שאי' מצרי' כתיב' לשמ' מה שייך זה לזה. ספר תירוכין איני³⁶ רגיל לכותבו קודם שיטה אחרונה וממלא כל שיטה אחרונה מואגרת וגט פטורין כדת משה וישר' ואם מיעט בכך למלאת השיטה אני כותבו באותיות רחבות וא"ע פי שכתבנו על זה בפ' גט פשוט טעם להכשיר חשתי למאי דמשמ' לכאור' שאין לכותבו בשירה אחרונה כיו' דבעי' ודן דהא לא איפשיט' בעיין דפ' המגר'³⁷ אי בעינ' ודן או לא ועו' כי גם רבי' יעקב כת' בתקון גט שלו בתחלת ספ' הלכו' גדול' דרב יהודאי של אספמיא שהיה שלו שאין לעשות קיום מחקים ותליות בשט' אחרונ' כי אם לפני וקנינא מיניה או בדבר' ששנה עליהם הורגלו לכתוב אח' וקנינא דהוי בשטה אחרונה וגם בגליון ספרו כתב כן ומדבריו יש ללמד כי א"ע פי שהורגלו עכשיו לכתוב שריר וקים בכתובות ושאר שטרות יש לחוש אם יהיה הקיום מחקים בשט' אחרונ' כי שמ' השטר היה נגמר בלא שריר וקים כשבא ליד בעליו והוא הוסיף שט' אחרונ' וסיימ' בשריר וקיי' ומחק למעלה וכתב על המחק מה שרצה וקיימו בשט' אחרונ' והואיל וכן גבי ודן נמי יש לחוש אם יהיה בשט' אחרונ' שמ' הגט נסתיים בלא ודן כשבא ליד האשה והיא הוסיפה שטה אחרו' ואם נתן לה כשלא נכתב ודן פסול לר' יהודה ושמ' הלכה כר' יהודה ובין אביי ובין רב' דפליגי בפ"ק דנדרים ובפ' בתר' דנזיר³⁸ בידיים שאי' מוכיחות מצו סברי דבעי' ודן דלא להוי משמע דבדבור' מגר' לה כדמפ' ר' יהודה טעמ' בפ' המגרש³⁹ ומה שפ' רבי' דבדברים ששנה עליהם הורגלו לקיים מחקים

בשט' אחרו' לא נתיישב ללבי שהרי אם נחוש שהוסיף בעל השטר את השט' אחרו' יש לחוש שמא במקום המחק היה כתוב שם חובת בעל השטר והוא מחקו והגיה שום זכות או דבר שאי' לא של זכות ולא של חובה שהוא שנוי ומשולש בשטר ונמצא שנשטכר בויופו שהרי מחק חובתו⁴⁰ ועל כן היה נרא' שאנו למדין משט' אחרו' כשאנו

34. גיטין ג' ב'.

34.* כלומר בידוע שהסופר שם במקומו, ועי' תוס' יבמות צ' ב' סוף ד"ה היה במזרח.

35. עי' תוס' גיטין פ' ב' ד"ה זו דברי ר"מ.

36. צ"ל : אני.

37. גיטין פ"ה ב'.

38. נדרים ה' ב' נזיר ס"ב א.

39. עי' ר"ן קדושין פ"א על רי"ף סי' תקע"א, רשב"א גיטין פ"ה ב' סוף ד"ה אמר אביי ובתוס' שם ד"ה אע"ג ובמרדכי סוף גיטין סי' ת"ע.

40. בתוס' ב"ב קס"ב ב' סוף ד"ה לפי שאין, מביאים קושיא זו בשם הר"י בנוסח אחר ע"ש ודבריו כאן יותר ברורים.

מכשירין בקיום מחקי' בשט' אחרו' ויש לעשו' כל קיו' מחקי' קוד' וקני' ⁴¹ וממה שנהגו לכתוב קיו' מחקים וגם שתקנו לכתוב ודן בסוף הגט ומסתבר' שאנו למדין בו משט' אחרונה שאם לא כן באמצע הגט היה ראוי לכתובו ובסוף הגט היה ראוי לחזור מעניינו של שטר ולא מסתבר' שפיר די דן די יהוי ליכי מינאי ספר תרוכין יהא מעיקר הגט משו' דבעי' ודן ומתרוכין ואילך דהיי' ואגרת שבוקין וגט פטורי' כדת משה וישר' ליהוי במקום חזרה של מעניינו של שטר וגם ממה שהשטה אחרו' קצרה יותר מדאי אם תתחיל מואגרת לפי המנהג שאין עושין בו אלא י"ב שיטי' מסתבר שהיו הראשונים כותבי' ספר תירוכין בשט' אחרו' וגם וקנינא מניה דבשאר שטרות איפשר שהוא מעיקר השטר ולא משום חזרה דמעניינו של שטר ומ"מ מטע' שפי' ומתוך דברי רבי' יע' אני כותב ספ' תירוכין' קודם שט' אחרו' וא"ע פי כן לא הייתי אוסר בכך אשה לבעלה ועל מעש' שעושי' אחרי' אין דרכי לדקדק אחריו אם אינו בא לפני ממילא אבל זה הגט בא לידי ממילא וגם שלח אחי האשה שינתן בפנינו ועל כן אני מחזר שיעשו כמו שפי' וגם הקרובים לא רצו שתקבלנו לגט כלל עד שיעשה לגמרי כרצונינו [284 א טור א] ומה שאני ממלא כל השט' אחרו' באותיות רחבות זיהו טעמי שאם לא היה באחרו' אלא חצי שט' כיו' שנחוש לשמ' יוסיף בעל השטר בשטה אחרו' אם יחתמו עדים בחלק שבחצי שיני של שטה אחרו' שוב לא נלמד משטה שלפני אחרונ' שכיו' שהי' סמוכה לעדים החתומים למטה המינה אין למדין משטה אחרונה שיש לחוש אולי הוסיף בעל השטר בין עדים לכתב ונמצא שבטלת מן הכתו' באות' שטה ואם יחתמו העדים תחת כתב של שטה אחרונ' יש לחוש אולי תמלא האשה חצי השטה בחלק ותוסיף עוד בשטה אחרונ' בין עדים לכתב וילמדו מחצי השט' שהוסיפו' שהי' קוד' האחרונ' וכשלישים עברו ⁴¹* ששלחתי לר' יעקב מיאנוילא ⁴¹** שהייתי דר שם שאילות בכתב מקצת דברים שנתקשיתי בהם וזו אחת מהם ואיך אנו מקיימי' מחקים ותליות בשטה אחרונ' כיון שאין אנו למדים משטה אחרונ' ואם בשביל שאנו כותבי' שריר וקיים בסיום השטר ושוב אין להוסיף כלום והלא הלכה מכשרת שטר פשוט בלא שריר וקיים

41. הקטע : ועל כן היה נראה — ויש לעשות כל קיום מחקים קוד' וקני', לא מובן, ואולי כונת רבנו לומר, שאם אנחנו מרשים לעשות קיום מחקים בשיטה אחרונה אפילו אך בדברים ששנה עליהם מוכרחים אנו להורות להלכה שלמדים משיטה אחרונה, ברם ההלכה היא שאין למדים משיטה אחרונה, ומפני זה יש לעשות כל קיום מחקים אפילו אלו ששנה עליהם קודם וקנינא.

⁴¹*. לא ברור לאיזה זמן התכון רבנו בכותבו "וכשלישים עברו". בכתב יד מוזיאום הבריטי מס' 429 (פירוש על הרי"ף בבא בתרא לרא"ה) דף 234, אנו קוראים "וכבר שאל הרב ר' אשר בן הרב ר' משלם זצ"ל לפני הרב ר' יצחק על מנהג אנשי ארצנו שהם כותבין כל קיומיהם בשיטה אחרונה ואין מי שיפקפק בדבר וגם אם עושין שני שריר וקיים אם לא והשיב כי כבר נתקשה בזה שלשים יום ונשאל לפני הרב ר' יעקב" לפי זה יש לדחוק ולפרש דברי רבנו כאן, וכשלישים עברו, כלומר שנתקשה בזה כשלישים יום עד ששלח שאלה זו לר' יעקב וכו'. ⁴¹** Joinville, ראה גלליא עמ' 4-253 וכנראה שבעת שישב רבנו ביוניביל שמש אותו ר' שמעון בן ר' שמואל, עי' שו"ת מהר"ם ד"פ סי' ע"ו.

שאינו מצרכי שרי' וקיי' אלא בגט מקושר לאחד מן האמוראים⁴² אבל בפשוט לא צריך שאם לא היה בו שריר וקיים למה לא יהי' למדים משט' אחרונה הואיל וכן בכל גט פשוט יש בו מחק יש לחוש אולי בלא שריר וקיים נכתב וניתן לבעליו שכך הוא כשר וכן הוא דינו להיות ובעל השטר מחק בתוכו וכתב על המחק מה שרצה וקיים מחקי' בשט' אחרו' וכתב בה שריר וקיים ולא השיב לי על זאת בכתב כלום כי שלחתי לו גליון גדול כתוב בו פנים ואחור ושלח לי כי לא נפנה להשיב רק על הכתוב מצד אחד וכשיפנה שיגיד לי על הכתו' בצדו השיני' ושוב שאלתיה פה אל פה וענני רבי' כיו' שאנו כותבים בכתובו' ובשטרות עכשיו שריר וקיי' אם היה נכתב בלא שריר וקיי' היה פסול וכן בגיטין כדת משה וישראל' שבסיומו מועיל כמו שריר וקיים ועל כן יש ללמד מקיום מחקים שבשטה

אחרו' קודם שריר וקיי' וקודם כדת משה וישראל והיה קש' לי גם בימי חכמי המשנה והתלמוד היה כותבי' משה וישר' כדתנן במס' ידיים⁴³ קובלנו עליכ' פרושי' שאתם כותבי' המושל עם משה כו' ואפי' הכי לא היו למדים משט' אחרונ' ומיהו לא היה כל כך ק' כי י"ל שלא היה קבוע ליכתב בסוף הגט אלא כל מקום שהיו רוצים והכי משמ' במשנה שלא היה המושל מלמעלה ומשה מלמטה⁴⁴ ובלא כל זה אין מתיישב לי שנתקן כדת משה וישראל אלא על הגט⁴⁵ ונכון לזוהר בגט ממחקים ואם בא לכתו' על המחק ולקיים היה ראוי לכתוב קודם לו כן אות פלונית ותיב' פלוני' עד עכשיו ודין קיומיהו ועכשיו לא יהא הפסק בין גט פטורין לכדת משה וישר' אע"ג דהוה מצי למימ' כי הוי נמי קיום מחקים לכדת משה וישר' סמוך קאי כדת משה וישר' אכולה מילתא אקיום מחקי' דסמוך ליה ואגירוש' דלקמיה אבל נראה שלא מחזיק רבי' בטעמו זה לסמוך עליו כיון ששוב כת' בספרו⁴⁶ ויש מדקדקים אחרי לומ' כי מה שאי' למדי' משטה אחרונ' זהו דוק' שבלא השטה אחרונ' היה השטר שט' גמור ולכך יש לחוש שמא הרחיקוהו העדים שטה אחת מן הכתב וחתמו והוסיף בעל השטר שטה אחרונ' אבל בגט שאין בו ודן כר' יהודה אין לחוש לכך כי לא היו עדים חותמי' עד שיכתב ומביאי' ראי' לדבריה' משטרי' כתובו' שאין כתו' בהן קנין עד וקנינו ונמצא שוקנינו הוא עיקר הכתובה ולמדי' אות' משטה אחרונ' לפי שאין לחוש שיחתום עדים קודם שיכתב וקנינו כי קודם שייגמר להיות שטר לא יחתמו לעולם ואיני רואה בדבריהם ממש חדא דא"כ כי פריך בגטין בפ' ראשו' ובפ' שיני'⁴⁷ והא בעינ' צריך שיחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה מאי קשי' ליה והלא במקום שאינו נגמר להיות שטר בלא [284 ב טור א]

42. בבא בתרא ק"ס ב'.

43. פ"ד מ"ח.

44. כלומר מזה שהפרושים משיבים: ולא עוד שאתם כותבין את המושל מלמעלן ואת השם מלמטן, משמע שבגט שכתבו הפרושים לא היה כתוב משה למטה והמושל למעלה.

45. כלומר ולא כשריר וקיים שבשטרות שיועיל כקיום מחקים, ועי' בהגהות אשרי ב"ב פ' גט פשוט סי' ג' מה שמביא בשם הר"י.

46. כלומר מה שכותב בתיקון גט שלו בתחלת ספר הלכות גדולות המובא לעיל.

47. גיטין י"א א' וי"ט ב', ועי' בתוס' ב"ב קס"א ב' ד"ה וצריך שיחזור.

שטה אחרונ' למדי' המינ' והואיל וכן מה היה לו להק' כן כי מה דוחק יהיה אם ידבר בענייני זה ועוד כי למה לא יחתמו והלא פעמים שאדם עושה שטר לחבירו מחמת אונס ורוצה להטעותו [] דאמ' זיל כתב לה שובר עליהם [] ומחתים עדים על השטר שאינו שוה כלום להטעות המאנסו ועו' דאמ' על שאילת שלום בגט חתמו⁴⁸ ואמ' נמי דעד' חותמ' הרי שחותמין על דבר שאין צורך בחתימת' ועו' דלמה יהא ראוי לומר שלא יחתמו בלא ודן לפי שאין שוה כלום והלא גט גמור הוא לרבנ' ולמה לא נחוש שסברו העדים כרבנ' וחתמו ואפי' לדידן דמספק' לן אי בעי ודן אי לא שטר גמור הוא ואוסרה בו עליו אם הוא כהן ואפי' אם הוא ישר' לאוסרה עליו עד שיתקדשנה ומה שיש לפסול כשכתוב בו ספר תירוכי' בשט' אחרונ' לפי שאי' למדי' משט' אחרונ' זיהו בגט שהאשה מביאה לב"ד כדי להתירה לינשא על ידו שאין להתירה לפי שהיא הוסיפה שיטה אחרונה או בגט ששליח להולכה נותן לאשה בפנינו אף לשלוחה ואינה שומרתו לראיה⁴⁸* לפי שבמקומה ידועה לכל שהיא מגורשת ואינה זזה ממקומה אפי' אין עליו עדים מגורשת בעידי מסירה כר' אליעז' ו⁴⁹ והואיל וכן מה לי שיטה ראשונה מה לי שיטה אחרונה אפי' יש בו כמה מחקים ותליו' בלא קיום שטר בדיעבד ומתירין אות' לינשא בעידי מסירה ולכך מותרת בו אפי' עיק' תורף בשיט' אחרונ' ומיהו לכתחילה כיו' שמדקדיק לעשותו כשר גמור בלא מחקי' ותליות שאינ' מקוימי' ולפי שתקנו שיהיו עדים חותמ' על הגט מפני תקון העולם יש ליהזר גם כן לעשות כשר גמור לכתחילה לר' אליעז'

כמו לר' מאיר. ג"ל להחמיר שלא להחתים סופר בגט כדמוכח שמעת' דס"פ המקבל והת' פרישנ' להו דלמא' דמכש' באומר אמרו יש לפסול חתימת סופר ואע"ג דפר"ח הלכת' ככל הגי' אמוראי דמכשרי באומר אמרו מש' דתני כותיה דר' דפ' מי שאחזו דקאמ' דלא מודי ר' יוסי באומר אמרו אין להבי' משם ראה להקל אע"ג דמתרץ למתני' כר' יוסי ונכון להחמיר⁵⁰ מיהו משמ' שהלכות גדולות מכשירות⁵¹ כי הביאו על כתב סופר ועד חתם סופר שנינו ופסול לא כתבו כלל בחתימת סופר וא"ע פי כן קשה בעיני לסמוך על דברי ר"ח⁵² כל כמה דאיפשר לתקוני כי דומה לי לפסול יותר מלהכשיר⁵³

48. גיטין פ"ז א'.

*48. דברי ההמשך : אף לשלוחה ואינה שומרתו לראיה, בלתי מובנים, וכנראה שיש כאן השמטת המעתיק. בתשובת רבנו אל רבנו אשר בן משלם בכ"י מוז. הבריטי הנ"ל (תוכן התשובה זהה ברובה עם דברי רבנו כאן), הנוסחה באותו הקטע היא "או בגט ששליח להולכה נותן לאשה בפנינו יש לחוש שמא הוא עצמו הוסיף שיטה אחרונה שכתוב בה ודין ספר תירוכי' לפי ששגרתו האשה אבל בגט שהבעל נותן לה בפנינו או לשלוחה ואינה שומרתו לראיה וכו', ראה נספח ב. כמובן, שיש למלאות כאן את השמטת המעתיק, לפי דברי רבנו באותה תשובה.

49. עי' בהגהות אשרי ב"ב פ' גט פשוט סי' ב.

50. עי' מה שמוזכר בשם רבנו בס' התרומה הל' גיטין סי' קכ"ה ובסמ"ג ד"ו קל"ג עמ' ג.

51. עי' הלכות גדולות דפוס ווין ס"א א.

52. ר' אביגדור כ"ץ בתשובתו המובאת במרדכי גיטין סי' תכ"א כותב : וגם ר"י הזקן כתב בתשובתו כדי הוא ר"ח לסמוך עליו בשעת הדחק, ע"ש.

53. עי' ברא"ש גיטין פ"ט סי' ו' מה שמצא בנידון זה בקונטרס מיסוד ר"י ז"ל בעל התוספות ועי' שם בקרבן נתנאל הערה ט.

מתוך דברי האמוראים שפוסלי' אליב' דנפשי' למאי דפרי' בס"פ התקבל. אם עד הראשון חותם בתחלת שטה יכול חבירו לתתם אחריו בשטתו ואם הרחיק מתחילת שיטה שיוכל לכתוב שטר כל דהו כגו' בפנינו לזה פלו' מפלו' מנה לא יחתום חבירו אחריו כי או יש לפסלו משו' דאיכ' למיחש דילמ' כתיב ליה והוה ליה שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת דכשר ולכך לא יחתום השיני אחר הראשון בשטתו אלא תחתיו⁵⁴. מדקא' שנתנו לה כשהו' פקח ולא הספיק לומ' לו בפני נכתב ובפני נחתם עד שנתחרש⁵⁵ משמע שאחר נתינה בסמוך לנתינה אומ' בפני נכת' ובפני נחת' ומסתבר דכל שכן קודם לנתינה בסמוך לנתינה וא"ע פי כן טוב שיאמרנה אחר נתינה ודוק' בסמוך לנתינה אבל לאחר זמן מדתניא יטלנה הימנה ויחזור ויתנו לה בפני שנים ויאמר לה בפני נכת' ובפני נחת'⁵⁶ וכיו' דבעינן בסמוך יתחי' לומרנו בתוך כדי דיבור של נתינה או שמא כל זמן שהם עסוקין באותו עניין אבל זה היה צריך ראייה ועל כן אין לי להכשיר ומ"מ דעתי נוטה שלא להצריך תוך כדי דיבור⁵⁷ וסבר' גדולי' היא דסגי בכל זמן שהם עסוקי' באותו עניין וכל זמן שיושבין או עומדין שם

ויקיימי הגט כתקנת חכמים זה לצורך דבר זה וגם נרא' שכל רבותי' והגאונים והקדמוני' לא היו מחמירי' כל כך מדלא מישתמיט חד מנייהו בהלכות גט להזהר בכך וגם אפי' לבקיא' בדבר הלכה היה להם לפר' דבר זה אם תופסי' בו איסור אם לאו. הני בי תרי דיהבי גיטא קמיהו צריכי' למיקריי' קוד' נתינה ואפי' עייליה לביה ידיה ואפקיה⁵⁸ ולא עיינו בו אחר כך מותרין ומ"מ טוב לקרות אז גם אחר נתינה לברר שלא נתחלף כדי שלא יוכל לבא עוד לידי שום ספק⁵⁹. לכל נותני גט נכון להזיק לבטל כל מודעי דאית להון וכן כתו' בפר"ח בבא בתר' ואפי' באות' שאין נותני' אות' על יד כפייה טוב הדבר שלא ירשיע שום מגרש למסור מודעא גם בלא אונס כדי לקלקל מחמת שנאה⁶⁰. ושליח להולכה המבי' גט לאשה אי' צריך לא חתימ' ב"ד ולא חתימ' עדים להודיע שעשאו הבעל שליח להולכה כי הגט שבידו מוכיח כן וכי היכי דלא מצוי בעל למימ' כשהוא ביד האשה שלפקדון נתנו לה אלא היא נאמנת לגירושי' שליח כיון שידוע לנו על ידי עידי חתימ' שבעל נתנו לידו שיהא נאמן לומר שלא לפקדון נתנו אלא להולכה ולא דמי לשליח קבלה שצרי' כת אחת להעיד בפנינו אמרה כי לשם אין שום הוכחה שעשאתו שליח אם לא יהיו שם עדים ומא' דאמ' בפ' התקב' ע" דבעל

54. עי' מרדכי ב"ב פ' גט פשוט סי' תרמ"ג מה שמביא בשם רבנו ובשם הראב"ה בעניין זה ועי' בס' התרומה הל' גיטין סי' קי"ז ובסמ"ג ד"ו קל"ג עמ' ג.

55. גיטין ה' א.

56. שם ה' ב.

57. עי' בתוס' שם ד"ה יטלנו הימנה מה שכותבים בשם הר"י ועי' ברא"ש גיטין פ"א סי' ו' ובס' התרומה הל' גיטין סי' קי"ט ועי' בסמ"ג ד"ו ק"ל עמ' א מה שמביא בשם רבנו.

58. גיטין י"ט ב.

59. עי' בתוס' שם סוף ד"ה צריכי' למיקרייה ועי' בס' התרומה הל' גיטין סי' קכ"ב.

60. וכן הוא בס' התרומה סי' קכ"ח מבלי להביא שם אומרו ועי' בב"ח א"ה ריש סי' קל"ד.

61. גיטין ס"ד א.

נאמן שאומ' לפקדון יותר משליש שאומ' לגירושים זהו כשהאיש והאשה בעיר אחת כדפי' רבי' שלמה וגם רבי' יעקב פי' כן בתשוב' לר' פטר שמתחלת מן השמים יפתחו לך מעיינו' חכמי' שאין שליח להולכה צרי' להבי' עדים שעשאו בעל שליח להולכה כיון דאיכא עידי חתימה אפי' למא' דאמ' בעל נאמן לפקדון הטעם יש לפר' מ' דדוקא כשהם בעיר אחת אז שייך לומ' טעמ' דאם אית' דלגירושי' כו' תדע שהמביא גט ממדינת הים אם יש לו חתימ' ב"ד או עדים

שהוא ידוע על ידם שעשאו הבעל שליח להולכה למה צריך לומ' בפני נכת' ובפני נחת' וכן מבי' גט באר' ישראל' אם ידוע שעל ידי עידי חתימ' עדים או ב"ד שזה הגט היה שולח לאשתו אפי' כשיבא בעל ויערער למה יתקיים בחותמיו ואם אין ידוע לנו הרי הם כמאן דליתנהו ואין חתימתן מועלת כלום וא"כ אין המביא גט צריך שום עדות שעשאו שליח להולכה ויש תימה על מה שכתו' בתקון⁶² שטר הרשאה בשולח גט לאשתו ממקום אחר כי נרא' שאין צריך כדפי' וגם תימ' שסיים בו וקנינו מן פלו' לפלו' ככל מה דכתי' ומפי' לעיל מה קנין שייך התם ונר' לי כי לא הוצרך לתקן כתיבת הרשאה על כך אלא לפי שכת' בה שנתן לו הבעל לשליח רשות לעשות כמה שלוחים ולא יקפיד אפי' לא יחלה ולא יאנס⁶³. גם כי בשנים היה די אשים ב"ד אנשים כשרי' והגוני' שאינ' קרובי' לא לזה ולא לזה ולא לבעל ולא לאשה ולא לר' אליעז'⁶⁴ שהוא שליח לקבלה לפי שיש לו לקבל הגט ולהביא שטר חתימתו בשכר⁶⁵ ויראה להם הגט ויקראו' קודם ניתנו' כו'⁶⁶. במה שכת' הרב הגדול רבי' יוסף טוב עלם דיתיהויין בחמשא יודין אין נרא'

62. צ"ל : בתיקון שטרות שטר וכו'.

63. דברי רבנו בעניין זה מביא המרדכי גיטין סי' ת"ט כמעט בלשונם, תחת הכותרת : ואני מצאתי, מבלי להביא שם אומרו ובסי' תס"ו מביא פסק זה בשם ר"ת ומסיים ור"י פירשה פ' התקבל, ומי שהוא הגיה שם במרדכי וכתב "ור"י חולק", וגם בס' התרומה הל' גיטין סי' קלא' ד"ה ושליח להולכה, מובאים דברי רבנו בלשונם מבלי להזכיר שם אומרם. דברי ס' התרומה בענין זה של שליח להולכה ושליח לקבלה שבכל הדפוסים, מן "עכ"ל רבי' יצחק ב"ש מ"כ" שבסוף ד"ה פרק התקבל (בדפוס ורשה, עמ' 85) עד : "פלו' בר פלוני וכן עיקר" שבאמצע ד"ה ושליח להולכה, לא מצאתי אף בכ"י אחד של ס' התרומה שבדקתי ביניהם הכי קדומים). נראה שמי שהוא הכניס בס' התרומה אלו הדברים שמצא אותם בשם בעל התרומה במקום אחר. דבר זה מתברר גם מספר התרומה שבדפוס, באמצע ד"ה ושליח להולכה, אחרי שמברר את ענין כתיבת הרשאה בשביל שליח לקבלה, וגומר "וכן עיקר", מתחיל "וכן נראה מדפריך פ' האיש מקדש" כלומר חוזר על הדברים שבסוף ד"ה הקודם : פרק התקבל וממשיך כאן את בירור הלכה בענין זה שהפסיק לעיל. ר' פרץ בהגהות לסמ"ק (מצות גירושי' הגהה י"ב) מביא ענין הלכות אלו בשם בעל התרומה בלשון זה : "ומיהו בס' רבינו ברוך מכתב ידו נמצא", מזה שר' פרץ מדגיש "מכתב ידו", יש להסיק, שהדברים לא היו בכתבי יד אחרים אלא כעין הוספה בספר אחד.

64. הקטע : לא לזה — לר' אליעז', הוא ט"ס, וצ"ל : שאינ' קרובי' זה לזה לא לבעל ולא לאשה ולא לאיש הזה שהוא וכו'.

65. "בשכר" לא מובן, ואולי כוונת רבינו להסביר, כי הב"ד לא יהיה קרוב לשליח, מפני שלפ"עמים השליח לוקח שכר בעד קבלת הגט והבאת חתימת הב"ד, וא"כ הוא נוגע בדבר, ועי' בב"י סי' קמ"א שמתקשה בנימוקו של דין זה.

66. עי' במרדכי הל' גט, שמביא דברי רבנו תחת הכותרת : מכתב ר"י הזקן.

שיהא עכובא בכך רק בתלתא יודין⁶⁷. יש מדקדקי שתהא כל אות מוקפת גויל מד' רוחות ומטעם דאיכרי ספר לא הוי דהא מוקמינ' ליה לספירת דברי⁶⁸ בעלמ' ושמ' כשנוגעות זו בזו אין שם אות עליה' כיון שאין חלוקות כל אחת לעצמה ומסבר' יש לומ' שאין לדקדק⁶⁹ דלא גרע משטר יווני ועידיו עברי דכשר ומשטרא פרסאה בגיטי' דא"כ דדביק אותיות גרע⁷⁰ והמחמ' לפסול בדבוק אותיות אף בהפרד' בסכין אין לו להכשיר דומיא דחק תוכות כדפי' גבי דיו שנפל על האות ואינה נכרת מפני הדיו וחזורני לומ' כי מתוך ההיא דפ' הבונה⁷¹ שאומ' שם כגו' שנטלו לתגו של [285 ב טור א] דלת ועשאו ריש משם משמ' דבגטילת התג בסכין חשוב תקון כתיב' לשוויי' ריש ולא הוי כחק תוכות⁷² ואף כי יש לדחות דהת' מיירי שבקולמוס הוסיף דיו אחורי הדלת לבטל התג שלא יהיה עוד דלת אלא ריש אי' נרא' לדחות כן אלא משמ' שנטלו בסכין ובכך עשאו ריש ולא בקולמוס וגם נטלו לגנו דחית ועשאו שני זייגום⁷³ היינו בסכין ומשמ' דמיירי בספר דהתם הוא דבעי זיוני היכ' דליכא זיוני והת' מיירי בזיוני ומשמ' דכי איכ' זיוני דתו לא בעי זיוני וכגו' ההיא דנתכון לכתוב חית ועשאו שני זייגי' דמתוקמ' בדלא בעי זיוני אלא איתנהו לזיוניגים והיי' מסתמ' בספר ששם צריך זיון בההיא גונא נמי מיירי שנטלו לגנו דחית ועשאו שני זייגי'. כת' [ב] שיכולה אשה למנות שליח לקבל גטה על ידי כתב⁷⁴. ונר' לי שהיה ק' לו מה לנו אם שליח זה לא נתן

67. עי' בתוס' גיטין פ"ה ב ד"ה דתהוייין, מה שמביאים בשם הר"י.

68. גיטין כ"א ב.

69. עי' תוס' גיטין כ' ב ד"ה לא צריכא, והבי' א"ה סי' קכ"ה כותב דמדברי רבנו המובאים שם בתוס' משמע דאפילו לכתחילה מכשיר, ומדברי רבנו כאן יוצא ברור כמו שהבין הב"י.

70. דלא גרע — דדביק אותיות גרע, קשה להבין וכנראה שיש כאן ט"ס וצ"ל: דלא גרע מגט שכתבו יוניתי ועידי עברית דמכשרי בגיטין (י"ט ב ופ"ז ב) ואין סברא לומר דדביק אותיות גרע, וכ"כ הרמב"ן: ומסתברא כיון שהותר ליכתב בכל לשון . . . לא בעינן מוקף גויל (מובא במגיד משנה הל' גירושין פי"ד ס"ק י), ועי' במרדכי הל' קטנות סי' תקנ"ג.

71. שבת ק"ד ב.

72. וכן הוא בחידושי הרשב"א שבת ק"ד ב ד"ה מהא דאמרינן (ויש שם ט"ס וצ"ל: דכה"ג לא מיקרי חק תוכות) ועי' בר"ן סוף פרק הבונה שדוחה ראייה זו משום דגבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה ועי' במרדכי גיטין פ"ב סי' שמ"ד שהאריך בדחיית ראייה זו ועי' בס' התרומה סי' קט"ו. ויש לעי' בהא דכתב רבנו "וחזורני" אם כונתו רק על הפרדה בסכין דבוק אותיות (שיטת הרא"ש גיטין פ"ב סי' י"ט) או שהוא חוזר בו גם ממה שאסר גרידה בסכין דיו שנפל על האות, כמו שנראה דעתו של הרשב"א הנ"ל, שכותב בסיום דבריו: ואינו אלא כדיו שנפל על גבי האות ומעבירו ע"ש.

73. שבת ק"ד ב.

74. כלומר ע"י כתב וחתמת עדים אע"ג דאין השליח שומע קולה, ועי' במרדכי גיטין סי' תי"ז שמביא הלכה זו בשם התוס', ובסמ"ג ד"ז דף קל"ג עמ' א מביא הלכה זו תחת הכותרת: כתב מורי רבינו יהודה בשם רבינו יצחק, ועי' ברא"ש גיטין פ"ז סי' ב'. ובספר אבן ספיר לר' נתן בן משה הקילקי (חי בקושטא במאה הי"ד, כ"י פריס ספרייה הלאומית מס' 728) מובא תשובה מאת "החכם הגבון הפילוסוף התלמודי ר' יהודה הספרדי בן כבוד רבנו משה ז"ל" (אולי יהודה בן משה רומאנו) בתשובה זו משתדל המשיב לפרש דברי רבנו המובאים בסמ"ג באופן זה דכוננת רבנו הוא לומר שהוא נעשה שלוחה ושלוחה הוא כידה בלי הבדל

לגירושי' ולא יוכל מחמת כן לעשות שליח לתתו הגט לאבא בר מניומי *74. כמ' שמפר' רש"י שבש"י שלא נתן לגירושי' לא יוכל לעשות שליח מה בכך דל שליח ראשון מהכא כיון שהבעל רוצה שיתניחו אבא בר מניומי ויגרשנו בו יועיל כמ' כל הרוצה לתרום יבא ויתרום *75. עוד כת' בהל' הגט *76 על אחד ששלח גט לאשתו אם השליח המוליך גט קרוב צריך שיתניחו לה בפני שלשה הכשרי' לעדות ולדין לאשה ולבעל אשר לא יהיו קרובים לא לבעל ולא לאשה כי השליח לא יוכל להצטרף לשלש' בשעת נתינו' להיות מזו השלשה שמתקיים הגט על ידם באמירה השליח לפניהם בפ' נכ' ובפ' נח' לפי שהשליח קרוב לבעל ולאשה וכשיתנו לה בפני שלשה יקראוהו סמוך לנתינתו' לה ואחר שיקראו יתנו לה בפני שנים שיראו היטב שזהו

הגט שקראו שהוא נתון לה ובשע' נתינה יאמ' לה בפניה' הי גיטך מפלוני בעליך והתקבלי גיטך זה ותהיה מותר' לכל אדם *77 וגט זה בפנ' נכת' ובפנ' נחת' ויתנו לה לאלתר בפניהם וקודם הנתינה יאמ' לה הכל עד בפני נכתב כולו ועם נתינתו יאמ' בפני נכת' ובפני נחת' וגם אחר נתינו' אם יסיים דבור של בפ' נכת' ובפנ' נח' אין בכך כלום רק שיתחיל בשע' נתינו' ולא יפסיק בדבורו זה אחר נתינו' כדי שאילת רב לתלמיד בהפסק אחד ונר' שאם יאמ' הכל קודם נתינה שיועיל *78 רק יתנו לאלתר ומסבר' נר' שמועיל כל זמן שעוסקין בעניין ועומדין על אותו צורך, והאשה לא תעשה שליח לקבל גטה מיד שליח בעלה *79 אלא הי' עצמה תקבלנו ותפתח ידה ויתנו לתוכה ואם יהי' כל הגט בידה אין צריך שתהא ידה מוגבהת למעלה משלשה בשעת שיתנו לתוך ידה ואם לא יהיה כל הגט בתוך ידה בבואו מיד השליח לידה תגביה ידה למעלה מג' קודם שיתנו לידה או תפשוט סרבלה או בגדה ותקבלנו למעלה מג' *80 אי נמי אפי' בתוך ג' והיה כנף בגדה בקלתה קשורה ותלויה בה וכשר *80 ולאורח' דמילת' צרי' למעלה מג' שזה פשוט יותר

אם זה זכות לה או חובה. בעל התשובה מתקשה בדברי רבנו ושואל "מאן לימא שבשעה שעשתה שליח בעדים שלא בפניו שקיבל הלה השליחות ר"ל שנתרצה להיות שלוחה ואין ספק שאין שליחות מתקיים אלא מדעת שניהם" ובא לידי מסקנא "שגם הוא לא אומר כן להורות הלכה למעשה" ע"ש.

*74. גיטין כ"ט ב.

*75. נדרים ל"ו ב. וכל קטע זה : ונראה לי — יבא ויתרום, לא זכיתי להבין, וברור שיש כאן השמטת הסופר וכנראה דברי רבנו מוסבים על עניין אם הבעל יכול לעשות שליח להולכה בכתב, ועי' ברא"ש גיטין פ"ב ס"י כ"ז ובתוס' גיטין ט"ו א ד"ה כל השומע קולו.

*76. כנראה שכונת רבנו היא לתיקון הגט של ר"ת, ועי' במרדכי גיטין פ"א ס"י ש"כ שמביא דין זה בשם ר"ת.

*77. עי' תוס' גיטין ע"ח א ד"ה אינו גט.

*78. עי' תוס' גיטין ה' ב ד"ה יטלנו הימנה, מה שמביאים בשם הר"י.

*79. כשיטת ר"ת וסיעתו הפוסקים כרב (גיטין ס"ג ב) ועי' בטור א"ה ריש ס"י קמ"א ובב"י שם.

*80. עי' בדרכי משה א"ה ס"י קל"ט אות ד' שכותב בשם סדר גיטין : וזוהר שלא יהיו ידיה קרובות לארץ ג' טפחים דהוי כלבוד, ושלחן ערוך שם ס"ק ט"ו ובביאור הגר"א שם אות י"ח מראה מקום לפ' המצניע, וכנראה כוננו לשבת צ"ב א, על זה שנאמר שם : התם למעלה מג' וכי'.

*80. עי' תוס' כתובות ל"א א ד"ה דאי בעי גחין.

אבל אם נתנו למקצת תוך ידה בעודה תוך ג' ואחר כך הגביה למעל' מג' צ"ע אי הוי כטלי גיטיך מעל גבי קרקע⁸¹ או שמא כיו' שנתן אעוין ליה חרציה מדמינא ליה⁸² ומסתבר' דלהיא דמעוין ליה מדמינ' ליה וכן אל תתגרשי אלא בב"ד פלוני דסו' המבי' שיני⁸³ דקא' מכי מטי להת' איגרש' לה ששם נעשי' הגירושי' כמעשה שהי' עושה שהולכת לב"ד א"ע פי שבשעה נתיב' לידה אינה מתגרשת עדיין וכן היא דפ' התקבל⁸⁴ דקאמ' לשליח קבלה גיטא לא ליהוי עד דמטית למתא מחסיא וכן אל תגרשי בו אלא לאחר שלשים יום⁸⁵

משמ' שמתגרשת אז אם הגט קיים ועומד ברשו' אע"פ שלא נתגרשה בשע' נתיב' ואפי' היה בינתיים בר' הרבי' או ברשו' שאינו שלה⁸⁶. ועוקליה חרציה' גופי' מספק' לי אי הוי דוק' שהגיע הגט עד תוך ידה והיא קפצה ידה ושלפתו לא קרינ' ביה ונתן בידה אלא לקחה היא מקרי בלא עוין ליה כלל וטלי גיטי' מעל קרקע דאיצטרי' ליה לרב' לשמעני' דלא עשה ולא כלום היינ' משום דס"ד דעדיף טפי מבכי האי גוונא כיו' שכבר הוציאו מידו או שמא אפי' קרבו לצד ידה ולא לתוכה ולא החזיקה בו ושלפתו מיקרי ונתן אע"פ שאם לא הושיטו לה אלא א' לה לקחנו מידו דלא ליהוי כעוין לה חרציה גם לא מיקרי ונתן והשת' איצטרי' שפי' לאשמעו' דטלי גיטיך מעל גבי קרקע לא אמ' כלום למימר' דאפי' השליכו על גבי קרקע כדי שתטלנו לא מהני מידי היכא דלא מיגרש' מכח דלהוי קרוב לה אלא מכח שבא לידה בנטילתה אותו אע"ג דבידה הוי חשוב נתיב' בכי האי גוונא וצרי' ליזהר שלא לעשות כן עד שיתברר בראיה ברורה שיועיל ומ"מ אם הושיט לה הגט קרוב לידה ולא לתוכה ואחזה בראשו אי נמי אפי' לא הושיטו לקרבו לידה ואמ' לה טלי גיטיך מידי והיא אחזה בראשו וכשאחזתו הוא תופסו עדיין כל כך בחזוק יותר ממנה שאם היה מושך ידו אצלו היה יוצא הגט מתוך ידה מסתבר דקרינ' שפיר ונתן כשפותח אחר כך ידו ומניח את הגט כי אות' הנחה שמניח' לה בפתחי' ידו נראה שקרוי נתינה אי נמי אפי' לא אמ' כלום ואחזה בו מעצמ' כעניין זה וכשבא לפתוח ידו ולהניח לה אמ' הי גיטיך נר' שהיא מגורשת מטעם דחשיב נתינה אבל אם היה בא למשוך ידו אצלו אז אין אני קורא בו ונתן אלא ולקחה וטוב ליזהר ולעשות כעניינים הראשונים שהם פשוטים יותר⁸⁷ ומתוך

היא דעייק לה חרציה' ושלפתייה יש להוכיח דהיא דגט ומשיח' בידו שהי' מגורשת כשאינ יכול להביאו ולנתקו אצלו^{87*} אין צרי' לפרשו שאין יכול להביאו אע"פ שאין ידה פתוחה⁸⁸ לפי שתנתק המשיחה מחמת כובד הגט אלא אפי' אין יכול לנתקו ולהביאו

81. גיטין ע"ח א.

82. שם. 83. גיטין כ"ד ב.

84. גיטין ס"ח ב, ועי' בתוס' שם ד"ה גיטא לא הוי.

85. כתובות פ"ו ב.

86. עי' רא"ש גיטין פ"ח ס"ז ז שמביא שיטה זו בשם הר"י וחולק עליה.

87. וכן הוא בחידושי הרשב"א גיטין ע"ח ב ד"ה גט בידה בשם הר"י ע"ש.

87*. גיטין ע"ה ב.

88. כנראה שיש כאן ט"ס, וצ"ל : אע"פ שידה פתוחה וכו' וזהו פירוש ר"ת עי' תוס' גיטין ע"ח

אצלו לפי שתנתק המשיח' מחמת שקפצה ידה אחרי שנתן לה הגט והרי היא מגורשת⁸⁹. ולתוך חיקה דאמ' מקום חיקה קנוי לה⁹⁰ שאין מקפיד עליו נרא' שסוב' אותו אמור' דקלת' קשור' בה לא חשיב כידה מטעם שקשורה בה כיו' שאינה תלויה ואיכ' דמקפיד על מקום קלתה צרי' קשור' ותלויה ולכך לא היתה מגורשת כשנתן הגט בתוך חיקה אם היה מקפיד על מקום חיקה דמיירי כגו' שיושבת על גבי קרקע ונראה שבין שוקיה ויריכותיה מלבושי שבינתיים משורכנים על גבי קרקע ואינ' תלויה כלל באויר אבל אם היה באויר דומיא דקלתא תלויה חשוב' כידה שמ' סובר⁹¹ אותו אמור' דאפי' קשור' ותלו' לא מהני מידי ליחשב קלתה ומלבושה כידה ולכך לא הית' מגורש' אפי' לא היה מלבושי' לתוך חיקה דהיי' בין שוקיה ויריכותיה' מושפלין עד הארץ אלא עומדין באויר כל זמן שלא יהיה הגט מוגבה מן הקרקע ג' טפחים כדין הגבה' לרב' רבי' שלמה דקדושי' ונר' לי דבריו, כדפ' בכתובו' פ' אלו נערות⁹². מההי' דלא הספיק לומ' בפני וכו' היה נר' דאחר נתינה תוך כדי דיבור מהני דלא קאמ' ולא הספיק לגמור ואע"פ שיש לדחות ולומ' היינו לגמור ולעולם צריך להתחילו מתחילת הנתינה הפשט אי' נר' כן וסבר' הו' דבין קודם נתינ' ובין אחר נתינ' מועיל בתוך כדי דיבור והדבר צ"ע אם מועיל בתוך כדי דבור⁹⁴ ומ"מ אין נכון בעיני לסמוך על כך להקל ולשהות כדי דבור בינתיים ומתוך כדי דבור צ"ע היכי הלכת' אם כדי שאיל' רב לתלמיה, ישר כחך הר"ר יהודה אריה המכה את ארגוב והאריה

נספח א *

בקוצר מילין אכתוב לך סדר הגטין לכתוב על שיטין מפי רבינו יצחק לא חפצתי להאריך בראיות למען ירוץ כל הקורא בו צריך להיות דיו וקלף וקולמוס משל בעל ואין קפידא בקולמוס אלא הואיל ונפק מפומיה דר"ת ואם אין לו יתנו לו אחרים במתנה ויתן לסופר לכתוב גם לאשתו ויצונו לכתוב ולעדים לחתום ויצוה לסופר בפני שני עדים כשרים לעדות שלא יהיו קרובים לא לאיש ולא לאשה ולא זה לזה ואם הסופר ראוי להעיד אין צריך שנים אחרים לראות שצוהו הבעל אלא הוא ואחר הכשר להעיד עמו וכשבא הסופר לכתוב יכתבו בפני ב'

ב ד"ה יכול לנתקו. ואולי יש לקיים נוסחה זו ולדחוק ולומר שכונת רבנו היא, דאלו אין יכול להביאו כשאין ידה פתוחה מפני שקפצה ידה בחוץ לא היתה מגורשת — לפי שיטת ר"ת ורשב"ם — מפני שאין בזה נתינה אלא גזילה, עי' חידושי הרשב"א גיטין ע"ח ב ד"ה גט בידה ובר"ן כאן ד"ה גט בידה.

89. כלומר כיון שקפצה ידה מרצון הבעל, ועי' תוס' שם ד"ה מקום חיקה מה שמפרשים בשם הר"י. גיטין פ"ה ס"ז ז' ובס' התרומה ס"ז קכ"ג.

90. גיטין ע"ח א. ועי' בתוס' שם ד"ה מקום חיקה מה שמפרשים בשם הר"י.

91. כנראה שצ"ל: או שמא וכו'.

92. רש"י קידושין כ"ז א ד"ה בתבילי זמורות. ועי' לעיל הערה 80.

93. כתובות ל"א א, ועי' ברש"י שם ד"ה דאי בעי גזיין.

94. עי' במדרכי גיטין ס"ז שכ"ב.

* על כה"י אשר בו נמצא נספח זה, ראה למעלה בהקדמה הערה 5.

כשרים להעיד ויודעים שהוא רוצה לכתוב גט לשם פלונית אשתו של פלוני וטוב לעשות הכל בבת אחת שעדיי צואה לסופר לכתוב הן עידי כתיבה מפני דיבת רבים לגמגם ולומר שהוא חצי דבר והכל הוא ושמא אפילו עדים אין צריך לכל זה אעפ"י שאין הבעל מכיר כתיבת הסופר ואם שליח מביאו צריך לעמוד על הסופר ויזהר הסופר על האותיות שלא יגעו זה בזה ואם נמחקו מקצת אותיות הגט או נשטשטשו ואין רישומו ניכר אין לאדם לתקנם רק במצות הבעל אך הסופר יכול לתקנם אם אמר לו הבעל מתחילה לכתוב גיטין הרבה עד שיהיה אחד כשר אבל אחר החתימה צריך עיון מיוחד שלא חתמו העדים על זה ואם האות מליאה כל כך דיו שאינה ניכרת אות אסור לתקנה בסכין דהוה ליה חק תוכות אע"ג דבספר תורה כשר בפר' הבונה כשנטל גגו של דלת ועשאו רי"ש טוב שלא יהיה בגט גמגום¹

וגם מטעם זה טוב ליזהר בתחילה הכתיבה שלא יגעו זה בזה דשמא לא היה מועיל להפרידם בסכין ואין לכתו' כל שום וחניכה אלא יפרש כל הכנויין כגון אחא הדיא דמתקריא איא מרי והכי עדיף דזימנין שאין לו שום וחניכה. ומקום קביעות האשה והבעל דרתים *1 של אותה שעה יש לכתוב בגט היינו שם עירו ושם עירה אבל מקום הלידה אין לכתוב אם לא בקיארין בטוב וטוב להניח פן יכתבו שקר וכן מקום שהאשה שם בעת כתיבת הגט ואין מקום קביעות דירתם אין לכתוב בגט מידי דהוה אגיטין הבאים ממדינת הים שאינם יודעים מקום המצאם (ולא לכתוב ודין ביד דמשמ' דין הוא שיגרש ואם אינו דין לא ולא יכתוב אגרת ביד דמשמ' אגרא לשו' גג ולא ליכתוב לימהך ביד דמשמ' לי תהוי מהא ספר ויש להרחיק רגלו של ה' דלא מיתחזי למחור לשו' חוכא באלף ולא ליכתב לאיתנסבא באלף דמשמ' לא יתנסבא לא תינשא)² די תיהויין די תצביין בכל חד תלת יודין דלא לישתמע תהויין תצביין גשים דעלמא (למרכיה ויו מן תירוכין שבוקין דאי לא משמע יוד תריכין גרושת דעלמא ולא שלה ולורכיה ויו אחרונה של וכדו דלא לישתמע וכדי כלומ' ולא כלום) ובתיקון הגט של רבינו יוסי טוב עלם כת' דיתיהויין דיתצביין בכל חד ה' יודין (וכן די הוי כל בי תרגימ' של אשר יח שינ אשר במקום אשר אבל דיתבא פתרו' היושבת³) ונהגו לכתוב י"ב שיטין כמגיין גט וצריך לכתו' ספר תירוכין קודם שיטה אחרונה וימלא כל שיטה אחרונה מאגרת שיבוקין וגם פטורין כדת משה וישראל (לפי שיטת דפ' התקבל⁴ משמ' שאין לכתוב פיטורין ביד כי צריך להיות דגש ואם

1. עד הנה נמצא בהקטע שבכ"ז אוכספורד (בחילופי נוסחאות בלתי מהותיות) אשר נתפרסם בראשונה ע"י פרופ' ב. רות ובמהדורה שניה ע"י הרב מ. י. ל. זק"ש בנספח ב לפירושי רבנו אליה מלונדרש ירושלים תשט"ז עמ' קסד"ה.

*1. צ"ל : דירתם.

2. הדינים הנמצאים בסדר גטין זה ולא נזכרים ב"הלכות הגט אשר יסד רבנו יצחק בן שמואל" שלפנינו, הכנסנו בסוגריים ועי' מה שכתבנו בנדון זה בהקדמה.
3. כנראה שיש כאן ט"ס והשמטה ועי' בתוס' גיטין פ"ה ב ד"ה דתהויין ובתשובת ר' יצחק בן אברהם המובא במרדכי גיטין סי' תמ"ו, ועי' ברא"ש גיטין פ"ט סי' ד.
4. גיטין ס"ה ב, ועי' בתשובת ר' יצחק בן אברהם הנ"ל וברא"ש פ"ט סי' ד ובקרוב נתנאל שם אות ב.

אינו דגש הוא לשון פטור מחובות) ואם ימעט למלאות השיטה יכתוב אותיות רחבות ואם בא לכתו' על המחק ולקיים יכתוב קודם ודין די יהוי ליכי כו' אות פלוני' על המחק ודין קיומיהן ואין להחתיים סופר בגט ולא ירחיקו עדים חתימתן מן הכתב שיטה אחת ואם עד ראשון חותם בתחילה השיטה יכול חבירו לחתום אחריו בשיטתו ואם מרחיק מתחילת השיטה כל דהו כדי לכתוב פלוני לזה מנה או לא יחתום חבירו אחריו אלא תחתיו (ויזהר מלחתוך הקלף לאחר שנכתב דא"כ הוה ליה מחוסר קציצה ונתינה⁵) וצריך עידי מסירה אע"ג דאיכא עידי חתימה (והנותן גט ברבים יזהר ליחד שני העדים ואל יסמוך על רבים שמא יהא אחד מהם קרוב או פסול ראיתי תלמידי חכמים נכשלים פעם אחת בזה על כן כתבתיו)⁶ וצריכין למיקרייה קודם נתינת ובשעת נתינה יבטל הבעל כל מודע' ואחר יאמר התקבלי גטיך והרי את מותר' לכל אדם וגם אחר נתינה יחזרו ויקראו הגט ואם עשתה שליח לקבל גטה יאמ' הבעל לשליח התקבל גט לפלוני' בת פלוני אשתי המכונה כך וכך והרי היא מותרת לכל אדם ולא יטיל בו שום תנאי וביד השליח יהיה שטר הרשאה שק' שליח לקבלה וכשיתן הגט יכתבו שער אחד שקיבל זה הגט ויחתמו בו ב"ד לרווחא דמילתא אעפ"י ששטרות הללו אין צריכין טוב לעשות לפי שכתו' בו בתיקון שטרות ואם הבעל שולח גט אם השליח המוליך גט קרוב צריך ליתן בפני' שלשה עדים כשרים לבעל ולאשה שלא יהיו קרובים זה לזה ואין השליח יכול להיות אחד מהם שמתקיים הגט על זה באמירתו בפני נכתב וכו' וסמוך לנתינתו יקראו לה ואחר כך בפניהם שיראו היטב שראו הגט שקראו ובשעת נתינת יאמר לה בפניהם זה הלשון הא גטיך מפלוני בעלך והתקבלי גטיך והרי את מותרת לכל אדם וגט זה בפני נכתב ובפני נחתם גם אחר נתינת' יכול לסיים דיבורו רק שיתחיל קודם נתינתו ולא יפסיק בדיבורו זה אחר נתינת כדי שאילת שלום לרב ואשה לא תעשה שליח לקבל גטה מיד שליח בעלה אלא היא עצמה תקבלנו ותפתח ידה ויתננו לתוכה ואם יהיה כל הגט בידה אין צריך שתהא ידה למעלה מג' טפחים בשעה שיתננו לתוכה אבל אם לא נתנו לתוך ידה בבואו מיד השליח לידה תגביה למעלה מג' טפחים קודם שיתננו לידה אז תפשוט כנף בגדה למעלה מג' ויקבלנו. יש דברים פה שאין קפידא אך מפני דבה טובה

טופס הגט ; שטר הרשאה שמינתה שליח לקבל גטה מיד בעלה ;

שטר שליח שקבל גט מיד בעלה ; גט מיאון.

סליקו לה הלכות גטין אשר העתקתי מהועתק שהועתק מכתבת הרב רבינו ברכיה נ"ע

5. זהו שיטת ר"ת, ועי' באור זרוע הלכות גיטין סי' תשי"ח ובתוס' גיטין כ"א ב באד"ה יצא זה, שכותבין : ור"י מיייתי ראייה לפי' ר"ת וכו'.

6. דין זה המובא כאן "מפי רבינו יצחק" צ"ע דהא לפי דעת הר"י בעל התוספות, העדות לא בטלה אפילו אם נתכוונו להעיד בשעת ראייה אלא כשהעידו אח"כ בב"ד, עי' תוספות בבא בתרא קי"ד א ד"ה אבל ובתוס' מכות ו' א ד"ה שמואל, ועי' טור ח"מ ריש סי' ל"ז ובדרישה ופרישה שם.

נספח ב

וכבר שאל הרב ר' אשר בן הרב ר' משלם ז"ל על מנהג אנשי ארצנו שהם
 כותבין כל קיומיהם בשיטה אחרונה ואין מי שיפקפק בדבר וגם עם עושין שני שריר
 וקיים אם לא והשיב כי כבר נתקשה בזה זה שלשים יום ונשאל לפני הרב ר' יעקב
 היאך אנו מקיימין המחקין ותלויות בשיטה אחרונה כיון שאין אנו למדין משיטה
 אחרונה ואי משום שריר וקיים הלא לפי ההלכה נראה שכותבין שטר פשוט בלא
 שריר וקיים שאם היה בו שריר וקיים למא לא יהיו למדין משיטה אחרונה והואיל
 וכן בכל גט פשוט יש לחוש שמא בלא שריר וקיים נכתב ונותן לבעליו שכך הוא
 כשר וכך דינו להיות ובעל השטר מחק והגיה וכתב בו שריר וקיים ולא השיב לי
 בפעם ההוא ואחר כך שאלתי לו פנים בפנים ועננו רבינו על פיהן כי כיון שאנו
 כותבין עכשו בכתובות ובשטרות שריר וקיים אם היה נעשה בלא שריר וקיים פסול
 ועל כן יש ללמוד מקיום מחקין משיטה אחרונה קודם שריר וקיים וכן נמי בסוף
 הגט שכותבין כדת משה וישראל הוי נמי שריר וקיים וליכא למיחש למידי ויכולין
 לכתוב ספר תירוכין ואגרת שיבוקין וגט פטורין בשיטה אחרונה כי אין לחוש עוד
 לזיוף והיה קשה לי כי גם בימי חכמי המשנה והתלמוד היו כותבין כדת משה
 וישראל כדתנן במסכת ידים קובלני עליכם פרושים שאתם כותבין המושל עם משה
 בגט ואפי' הכי לא היו למדין משיטה אחרונה ומיהו יש לדחות שלא היה קבוע
 לכתוב בסוף הגט אלא כל מקום שהיו רוצים ונראה שלא החזיק רבי' יעקב ז"ל
 בטעם זה לסמוך עליו שראיתי שכתב בספרו שהיה מנהג שלו שאין לעשות מחקין
 ותלויות בשיטה אחרונה כי אם לפני וקנינא מיניה אך בדברים ששנה עליהם
 הורגלו לכתוב אחר וקנינא מיניה דהוי בשיטה אחרונה ומדבריו יש ללמוד שאעפ"י
 שהורגלו עכשיו לכתוב שריר וקיים בכתובות ושאר שטרות יש לחוש אם יהיה
 קיום המחקין בשטה אחרונה כי שמא השטר היה נגמר בלא שריר וקיים כשבא ליד
 בעליו והוא הוסיף שיטה אחרונה וסיימה בשריר וקיים שמחק למעלה וכתב על
 המחק מה שרצה וקיימו בשיטה אחרונה והואיל וכן גבי ודין דגטא נמי יש לחוש
 אם יהיה בשיטה אחרונה שמא הגט נסתיים בלא ודין כשבא ליד האשה והיא הוסיפה
 שיטה אחרונה ואם נתן לה כשלא נכתב בו ודין פסול לר' יהודה ושמא הלכה כר'
 יהודה ובין אביי ורבי דפליגי בידים שאין מוכיחות מצו סברי דבעי' ודין דלא ליהוי
 /משמע/ דבדיבורא מגרש כדמפרש טעמא דר' יהודה בהמגרש מכל מקום מטעם
 שפירשתי מתוך דברי רבי' יעקב ז"ל אני כותב ודין ספר תירוכין קודם שיטה
 אחרונה ואעפ"י כן לא הייתי אוסר אשה בכך לבעלה ועל מעשים שעושים אחריהם
 אין דעתי לדקדק אחריו אם אינו בא לפני ממילא אבל זה הגט בא לידי ממילא
 וגם אחי' שלח לפני האשה שינתן הגט בפני העדים ועל כן אני מחזר לעשות כמו
 שפירשתי ואני ממלא כל השיטה האחרונה באותיות רחבות שאם לא היה באחרונה
 אלא חצי שטה כיון שנחוצ' לשמא יוסיף בעל השטר שיטה אחרונה אם יחתמו עדים
 בחלק בחצי השני משטה אחרונה שוב לא נלמד משיטה שלפני האחרונה שכיון

שהיה סמוכה לעדים שחתומין למטה הימנה יש לה דין שיטה אחרונה שיש לחוש שהוסיפה בעל השטר בין עדים לכתב ונמצא שנטלתו דין הכתוב באותה שיטה ואם יחתמו העדים תחת הכתב של שיטה אחרונה דהינו חציה הראשון יש לחוש שמא תמלא האשה חצי השיטה החלוק ותוסיף עוד שטה אחרונה בין עדים לכתוב וילמדו מחצי השטה שהוסיפה שהיא קודם אחרונה ומה שיש לפסול בשכתוב ודין ספר תירוכין בשיטה אחרונה דוקא בגט שהאשה מביאה לבית דין כדי להתירה לינשא על ידו שאין להתירה לפי שמא היא הוסיפה שיטה אחרונה או בגט ששליח הולכה נותן לאשה בפנינו יש לחוש שמא הוא מעצמו הוסיף שיטה אחרונה שכתוב בה ודין ספר תירוכין לפי ששגרתו האשה אבל בגט שהבעל נותן לה בפנינו או לשלוחה ואינה שומרתו לראיה שבמקומה ידוע לכל כי היא מגורשת ואינה / וזה ממקומה / אפי' אין עליו עדים מגורשת בעידי מסירה כר' אליעזר והואיל וכך מה לי שטה ראשונה מה לי שטה אחרונה ואפי' יש מחקים ותליות בלא קיום כשר בדיעבד ומתירין אותה לינשא בעידי מסירה ולכך מותרת בו אפי' עיקר התורף בשיטה אחרונה ומיהו לכתחלה כיון שמדקדיקין לעשותו כשר גמור בלא מחקין ותליות שאינן מקויימין לפי שתקנו שיהיה העדים חותמין על הגט מפני תקון העולם יש להזהר גם בו לעשותו לכתחלה כשר גמור לר' אליעזר כמו לר' מאיר עד כאן כתב הרב ר' יצחק ז"ל

/ מפירוש ר' אהרן הלוי מברצלונה על הלכות אלפסי מס' בבא בתרא, כ"י מוזיאום
הבריטי מס' 429 דף 4-233 /